

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇԱԿԻ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

(Բանասիրական գիտությունների դոկտոր)

ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒՆ ՎԵՐԱԳՐՎՈՂ ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Հայոց պատմության հիմնադիրն ու քերթողահայրը ծնվել է մոտավորապես 410—415 թվականներին, Տարոն գավառի Խորոնք գյուղում: Համարվում է մեկը Սահակ-Մեսրոպի կրտսեր աշակերտներից և եղբայրը՝ Մամբրե վերծանողի:

Ուսման մեջ կատարելագործվելու համար սովորել է Բյուզանդիայում, Աթենքում, Պաղեստինում, Ալեքսանդրիայում: Հայաստան վերադառնալուց հետո նշանակվել է Բագրեվանդի և Արշարունյաց եպիսկոպոս: Ժամանակի սահմանափակ որոշ հոգևորականների կողմից ենթարկվել է հալածանքի: Թաղված է Մշո գավառի ս. Առաքելոց վանքում: Մահացել է շուրջ 490-ական թվականներին: Թողել է հարուստ պատմագրական ժառանգություն՝ «Պատմութիւն հայոց», «Պատմութիւն պատկերի Տիրամօր», «Պատմութիւն և ներքողեան Հոփսիմեանց», «Գիրք Պիտոյից», «Ճառ վարդապետի», «Մեկնութիւն քերականի», զանազան թղթեր, ճառեր և շարականներ:

* * *

Շարակնոցի առաջաբանում գրված է. «Մովսես Քերթովն՝ զԾննդեանն, զՄեծացուցեքն, զՏեսողնդառաջին, զփոխման առաջին պատկերն, այլև զկարգն Յարութեան սորա է ասացեալ...»¹:

Հինգերորդ դարի հայ շարականագիրների մեջ Մ. Մաշտոցից հետո Խորենացին երկրորդ նշանավոր հեղինակն է համարվում: Ըստ ձեռագրերի, նոր փաստերի և բանասիրական նորագույն հետազոտությունների Մ. Խորենացին գրել է տերմինական տոմարի հետևյալ կանոնները:

Աստվածահաշտնության և Ավետյաց կանոններում՝ հետևյալ օրհնությունները՝ «Ուրախացիր Սրբոմի», «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի», «Այսօր Բանն ի Հօրէ», «Էակից Հօր և Հոգւոյն», «Այսօր Գաբրիէլ ցնծութեամբ», «Այսօր որ յաթոռ փառաց», «Անսկզբնական տեսիլ», «Անեղանելի բնութիւն», «Լոյս ի լուսոյ», և «Այսօր ցընծան երկինք» պարականոն շարականը:

Ծննդյան կանոններում Խորենացին ունի միայն երեք **Հարց**, որից երկուսը կանոնական՝ «Որ դասուց երկնաորաց», «Անըսկիզբն էակից Բանն Հօր» և պարականոնը՝ «Ուրախ լեր Մարիամ, սուրբ Աստուածածին»: Այս կանոններում Խորենացին գրել է հետևյալ 12 **Մեծացուցեքները**՝ «Անարատ կոյս», «Աստուածածինն Մայր լուսոյ», «Ուրախացիր Աստուածածին», «Անթառամ ծաղիկ», «Աստուածածին սուրբ կոյս», «Չքեզ Աստուածածին», «Չքեզ կոյս և մայր», «Աստուածածին սրբոմի», «Չքեզ մայր կուսութեան», «Լոյս ի լուսոյ, մայր և կենարար», «Որ զանճատելին ծնար» և «Սիւն լուսոյ և ամպ հովանի», 6 **Ողորմեաներ**՝ «Չա-

¹ Շարակնոց, Երուսաղեմ, 1936, էջ 5:

հատր բարբառս վերնոցն», «Որ կերպարան չօր», «Չքեզ աղաչեմք», «Որ էրն ի սկզբանէ», «Հաշտախտ ծնունդ» և «Խոնարհեցար ի բարձանց»: 1 Մանկունք՝ «Ծագումն հրաշալի»:

Տեսանքնդատաջի կանոնում Մ. Խորենացուն են պատկանում «Մարմնացեալդ ի կուսէն» և «Այսօր ի տաճարն եկիր» օրհնությունները, «Օրհնեմք գքեզ» Հարցը (իր գործատնով), «Աթոռ քրովբէական» Մեծացուցեն, «Որոյ ատեալ» և «Ձոր փառաբանեն» Տերհերկնիցները և «Անկիզբն Բանն ի չօրէ» Ծաշու շարականը:

Վերափոխման կանոնում (առաջի պատկեր) ունի «Այսօր ծողովեալ սրբոցն» օրհնությունը, «Որ գնախամօրն» Հարցը (իր գործատնով), «Խորանայարկ կամարանքման» Մեծացուցեն, «Որ ունիս իշխանութիւն» Ողորմեան և «Անկիզբն Աստուած» Տերհերկնիցը:

Այսպիսով, Ծննդյան կանոններում Խորենացին ունի 33, Տյառնընդատաշում՝ 7 և Վերափոխման կանոնում՝ 5 շարական, ընդամենը՝ 45, որից՝ 14 Օրհնություն, 5 Հարց, 14 Մեծացուցեք, 7 Ողորմյա, 3 Տերհերկնից, մեկ Մանկունք և մեկ Ծաշու:

Մ. Խորենացու գրած բազմաթիվ շարականների մեջ, իրենց քնարականությամբ, թափով ու ջերմությամբ աչքի են ընկնում Ծննդյան կանոնի Օրհնություններն ու Մեծացուցեները:

Նախ՝ ծանոթանանք Քրիստոսի ծննդյան կանոնում Ավետյաց տոնին նվիրված շարականներին: Ըստ բանաստեղծի՝ հրեշտակի՝ Մարիամին ավետելը մի «անճառ խորհուրդ» է, որը մինչև այդ ծածուկ է մնացել «յագգաց և յախտենից»: Գաբրիել հրեշտակապետը հայտնում է Մարիամին աստվածային խորհուրդը՝ թե

«Անտանելին ի համայնից, բովանդակիչ
բնութեանց բոլորից,
Պարագրի այսօր մարդասիրապէս յորովայնի անարատ կուսին»²:

Եթե Մարիամի ծննդյան շարականներում գանազան որոշիչներով ու ալլաբանությամբ գծագրվում է կույսի և աստվածամոր պատկերը, նույն ձևերով ու եղանակներով էլ այստեղ Խորենացին բնութագրում է Քրիստոսին և նրա մարդկության խորհուրդը: Ըստ այս օրհնության, Քրիստոսի մարդկության նպատակն է՝ փրկել տիեզերքը, լուծել Ադամի մեղքերը և կատարել ա. Գրքի կանխագուշակումները:

«Որախացիր սրբոսի Գաբրիէլի անտեօր» օրհնության մեջ, քնարական մոտիվների հետ աստվածաբանական գաղափար-

ներ էլ են դրսևորվել, քանի որ դրանք շատ սերտ առնչված են Փրկչի մարդկության խորհրդի և շարականի նյութի հետ: Ծարականի մեջ պարզ երևում է նաև ինքը՝ բանաստեղծը իր վերաբերմունքով ու ջերմ գգացմունքներով: Նա այնպես է խոսում Մարիամի հետ, որը կարծես ներկա է, և բանաստեղծը ուղղակի կենդանի գրույց է ունենում նրա հետ.

«Ողջոյն ընդ քեզ Մարիամ,
Ի քեզ սուրբ Հոգին եկեացէ...»³:

Ամբողջ Օրհնությունը հորդում է ուրախությամբ ու բերկրությամբ,

«Ուրախացիր, սրբոսի, Գաբրիէլի անտեօր...

Ուրախ լեր բերկրեալ, ամենասուրբ
կոյս...

Ուրախ լեր բերկրեալ, դուռն կնքեալ...

Ուրախացիր Աստուածածին՝ վերօրհնեալդ ի Սրովբէից»⁴:

Այս ուրախ մոտիվներից հետո սկսվում է ա. Երրորդության փառաբանությունը՝ ինչպես մեր շարականներից շատերում: Փառաբանական տրամադրությունն ուժեղ է արտահայտվել այդ կանոնի «օրհնեմք գքեզ» բառերով սկսվող Տերհերկնից շարականում՝ այսպես՝

«Օրհնեմք գքեզ Աստուած...

Գովեմք գքեզ Միածին...

Բարեբանեմք սուրբ գՀոգիդ...»⁵:

Փառաբանությունից հետո գալիս են երկրպագության և խնդրանքների տողերը.

«Անկանիմք առաջի քո Աստուածածին,
Եւ աղաչեմք զանարատ զկոյսդ...»⁶:

Իսկ ինչի մասին են շարականագրի խնդրանքները: Այստեղ արդեն Տիրամայրը պիտի բարեխոսի Փրկչի առաջ, որպեսզի առօրյա կյանքում գոյություն ունեցող բոլոր փորձություններից և վտանգներից մարդկությունը հեռու մնա.

«Փրկել զմեզ ի փորձութենէ,

Եւ ամենայն վտանգից մերոց...»⁷:

Ինչպես Աստվածածնի ծննդյան և Ավետյաց տոների, այնպես էլ Քրիստոսի ծննդյան տոնի առթիվ գրված առաջին օրերի շարականները սկսվում են Մ. Խորենացու գրած օրհնություններով: Վերջիններիս մեջ ամենանշանավորը և ծողովորդի մեջ ամենատարածվածը «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի» շարականն է, որն երգվում է ոչ միայն եկեղե-

³ Անդ, էջ 32:

⁴ Անդ, էջ 32—34:

⁵ Անդ, էջ 35:

⁶ Անդ:

⁷ Անդ:

² Ծարակնց, էջ 24:

ցում, այլև եկեղեցուց դուրս՝ հանդեսներում և Ծննդի առթիվ տները շրջող՝ «Ավետիս» երգող պատանիների կողմից:

Ահա այդ երգից մի քանի տող.

«Խորհուրդ մեծ և սքանչելի,
Որ յայն ատոր յայտնեցաւ,
Հովիւքն երգեն ընդ հրեշտակս՝
Տան աւետիս աշխարհի»⁹:

Բանաստեղծը ամենից շատ ինքն է հիացած այդ մեծ խորհրդով: Ինքն էլ հովիվների ու հրեշտակների հետ երգում է Բրիստոսի ծնունդը և ավետիս է տալիս աշխարհին, թե՛

«Ծնաւ նոր արքա ի Բեթղեհեմ քաղաքի,
Որոյիք մարդկան օրհնեցէք՝
Զի վասն մեր մարմնացաւ»:

Այն «Անբովանդակալին», որին չեն կարողացել պարփակել երկինքն ու երկիրը, այսօր համեատորեն տեղավորվել է միայն մի այլի ու մտքի մեջ: Ահա դրա համար էլ

«Այսօր ցնծան երկինք ի վերուստ՝
Մեծապայծառ աւետօք»¹⁰:

Բրիստոսի ծննդյան առիթով հրեղենների բազմությունը երկնքից իջել է երկիր. մի կողմից իրենք՝ երկնային բնակիչներն էլ են զարմացած, իսկ մյուս կողմից էլ ավետիս են տալիս աշխարհին: Հովիվներն էլ իրենց հերթին են փառաբանում նորածին Փրկչին.

«Այսօր հովվուացքն տեսեալ,
Զարդարութեան արեգակն,
Եվ ընդ հրեշտակս երգէին՝
Փառք ի բարձունս Աստուծոյ»¹¹:

Ծննդյան երկրորդ օրվա Օրհնությունը նույնպես փառաբանական, ներքողական կողմերի հետ միասին ունի նաև դավանաբանական մոտիվներ: Այժմ էլ Բրիստոսի ծնունդը այլ պատկերներով ու այլաբանությամբ է խորհրդավորում: Փրկչի ծնունդն այստեղ համարվում է «Բանն ի Հօրէ անկրկնելի խորհուրդ»: Այդ «Բանն» անցնելով կուսական որովայնից, նոր է հայտնվում աշխարհին ու մարդկանց: Ծարականագիրը Բրիստոսին համարում է «Մանուկ անծամանակ», ծնած «անսերմն ի կուտ» և այլն: Երեսուն տարի հետո Փրկիչը մկրտվում է Հորդանանի ջրերում, Հովհաննես Մկրտչի ձեռքով և դրանով մաքրում մարդկության դարավոր մեղքերը.

«Որ մաքրեացքն զՅորդանան,
Եւ լրաց զմեղս աշխարհի,
Զոր օրհնեն անդադար արարածք ամենայն,

ԶԷակիցքն Հօր և Հոգւոյն»¹²:

Դավանաբանական և փառաբանական մոտիվները գլխավորապես Օրհնության առաջին մասում են: Երկրորդ մասում բանաստեղծը զանազան համեմատությամբ և պատկերներով բացատրում է փրկագործությունը, որպես Լուսավորիչ և Փրկիչ: Այս առումով էլ նա Հիսուսին համեմատում է արեգակի հետ.

«Լոյս ի լուսոյ ծագեալ ի Հօրէ,
Եւ լուսաւորեաց ըզտիեզերս,
Ծնունդ անապական, անքստուն լուսոյն,

Զոր միշտ փառաւորեն դասք անմարմնոցն»¹³:

Այդ Փրկիչը ծնվում է Բեթղեհեմի քաղաքներից մեկում: Հովիվներն ու մոզերը աստղերի ցուցումով գալիս, գտնում են նորածին Փրկչին՝ մտորում, խանձարորում փաթաթված: Հովիվները երկրպագում են նորածնին: Սակայն, ըստ շարականի, աշխարհի ու մարդկանց մեջ, նույնիսկ երկնային արարածներից էլ ավելի պիտի խնդա և ուրախ լինի ինքը՝ «լուսոյ մայրը»՝ Մարիամը:

«Խնդա և ուրախ լեր, անհարսնացեալ
Մարիամ,

Քանզի որ ի քէն ծնաւ Փրկիչ,
Տէր և Օծեալ ի քաղաքի Դաթի,
Զոր միշտ փառաւորեն դասք երջանիկ
հովուացն»¹⁴:

Երկրորդ օրվա Մեծացուցեն նորից Տիրամոր փառաբանությունն է՝ լուսն պատկերներով ու համեմատություններով.

«Լոյս լուսոյ մայր և կենարար Բանին
բնակարան,
Լոյս ծագեցաւ ի քէն նստելոցս ի խաւարի...»¹⁵:

Միաժամանակ Մարիամը ոչ միայն լուսի, այլև ստեղծողի մայրն է, որի համար բոլոր ազգերն ու ցեղերը բախտավոր են համարում նրան և երանի տալիս.

«Ստեղծողին մայր և հնութեան կերպի
նորոգողին՝
Քեզ երանեն ազգ և ազինք ամենայն...»¹⁶:

⁹ Անդ, էջ 38:

¹⁰ Անդ:

¹¹ Անդ:

¹² Անդ, էջ 39:

¹² Անդ, էջ 43:

¹³ Անդ:

¹⁴ Անդ, էջ 44:

¹⁵ Անդ, էջ 45:

¹⁶ Անդ:

Ըստ այդ կանոնի՝ Տերհերկինցի՝ «Դասը անմարմնական» երկնավոր գործերն ու հովիվները Բեթլեհեմի քարայրի դռանն ինքս միացած՝

«Օրհնեն զծագումն լուսոյ մեծին ի
Հօրէ... իսկ մոգերը՝

«Աստեղք նշանա եկին ի Բեթլեհեմ,
Երկրպագին Տառն,
Եւ ի յայրին մատուցին զընծայս խորհրդոյ...»¹⁷:

Այստեղ, մի ուրիշ Մեծացուցեի մեջ Տիրամորը հատկացված ստորոգելիները նրան հասցնում են մեծարանքի գազաթմակետին. Մարիամը համարվում է՝

«Ամենագովելի և քան զերկինս քարթրագոյն»,

Երկնայինների մեջ էլ համարվում է՝
«Ամենապայծառ, քերկրեալ միշտ կոյս»¹⁸:
Վերջին տան մեջ հեղինակը Տիրամորը

այլաբանորեն կապում է Դանիել մարգարեի նախագուշակումներից մեկի հետ.

«Ի լեռնէ վէմն՝ առանց ձեռին հատեալ,
Դանիէլ գուշակեաց զաններմն զծնունդ
քո,

Հարսն երկնատր, մայր հետ ծնողեան
մնալով կոյս,

Վասն որոյ ամենքեան զքեզ միշտ մեծացուցանեմք»¹⁹:

Հետևյալ կանոնի, «Հակից Հօր» օրհնությունը, ըստ էության նույնպես դավանաբանական է: Խորենացու ժամանակ դավանաբանական հարցերը ուժեղ էին արծարծվում, հուզող խնդիրներ էին: Դրանք կապված էին միաբնակության և երկբնակության դավանական վեճերի հետ: Մ. Խորենացու գրած Ծննդյան կանոնների շարականներում հաճախ են շոշափվում այդ բնույթի հարցերը:

Ծննդյան երրորդ օրվա կանոնի օրհնության մեջ Քրիստոսը համարվում է.

«Հակից Հօր և Հոգոյն, անսկիզբն Որդի.
Անմայր յառաջնումն անդրանիկ,
Եւ ընդ Հօր յափտեան...»²⁰:

«Սքանչելագործ Աստուած» Հարցի մեջ ցույց է տրվում Փրկչի ուժը, մեծությունը և փառքը, Նա նստում է քրովքեական աթոռը, վեցթևյան սրովքեքը չեն համարձակվում նայել Նրա աստվածային տեսքին, մինչդեռ այսօր Նա «որում ոչ բաւեն երկինք ընդունի զանբաւելի բնութիւնը» կարողացաւ տե-

ղավորվել կնոջ արգանդում և գրկում: Ավելին. այսօր ծնվել է մի այնպիսի «թագաւոր... լինում դոյան իմանալի գործիւնքն»²¹: Մեծացուցեի մեջ Մարիամը մեծարվում է որպէս «անհարսնացեալ մայր», «անասպական տաճար», «ասագաստ լուսոյ» և այլն: Ամենագարմանալին այն է, — ասում է հեղինակը, — թե.

«Հորն կենդանի որ ի մորենին վառեցաւ,
Զոր անվնաս արգանդի քում կրեցեր,
Եւ ծնար Աստուած և մարդ»²²:

Զորորդ օրվա կանոնը նույն թեմաներով է համակված: Գաբրիել հրեշտակապետը ուրախ երգելով սուրբ կոյսին հայտնում է երկնայինի ավետիսը: Մոգերը հետևելով աստղերի ցույց տված նշաններին, գալիս, գտնում են նորածին Փրկչին և երկրպագում: Քրիստոսի ծնունդը համարվում է տիեզերական երևույթ.

«Այսօր տիեզերք պայծառացան,
Աւետեօք սրբոյ կուսին,
Քանզի Բանն մարմին եղև,
Եւ բնակեաց ի մեզ»²³:

Առանձնապես գեղեցիկ ու քնարական է այս կանոնի հետևյալ Մեծացուցեն, որտեղ շարականագիրը դիմելով Մարիամին, ասում է.

«...Դու՝ պարծանք կուսութեան մարդկան,
Դու՝ ուրախութիւն հրեշտակաց,
Դու՝ քարձող անհիծիցն»: Դու նշմարիտ արևելք՝
Արեգականն արդարութեան,
Յորմէ ծագեաց
Փրկութիւն տիեզերաց,
Միաբանական ձայնի երգով մեծացուցանեմք»²⁴:

Հինգերորդ օրվա կանոնի Մեծացուցեի առանձնապես վերջին տան մեջ մի քանի տողով հակիրճ ամփոփված է, թե ի՞նչ դեր է խաղացել Աստվածածինը մարդկությանը փրկելու գործում: Հեղինակը դիմելով Տիրամորի ասում է.

«Քն լուծան կնիք դատապարտութեան,
Եւ քն կանգնեցաւ մեղուցեալ մայրն գորեալ...»²⁵:

Այսպիսի բնույթ է կրում նաև յոթերորդ օրվա կանոնի «Միւն լուսոյ» Մեծացուցեն: Փառաբանվող Տիրամորը բնորոշող բոլոր պատկերներն այստեղ վերցված են բնություն-

¹⁷ Անդ, էջ 45—46:

¹⁸ Անդ, էջ 47:

¹⁹ Անդ, էջ 47:

²⁰ Անդ, էջ 48:

²¹ Անդ, էջ 48:

²² Անդ, էջ 50:

²³ Անդ, էջ 54:

²⁴ Անդ, էջ 55:

²⁵ Անդ, էջ 61:

նից, այս տեսակետից էլ ութ օրվա բոլոր կանոններում եղած բազմաթիվ Մեծացուցեցներից սա ամենագեղեցիկն ու պատկերավորն է:

Առաջին տան մեջ Մարիամը համարվում է՝

«Սին լուսոյ և ամպ հովանի սուրբ կոյս, Յողեցեր ի մեզ գցողն երկնային»²⁶:

Երկրորդ տանում՝

«Անկէզ մորենի և սրովբէ հողեղէն սուրբ կոյս, Քանզի պտուղն կենաց ի քէն տուաւ մեզ»²⁷:

Վերջին տան մեջ Աստվածածինը հանդես է գալիս որպէս՝

«Անիծից լուծիչ և քաւիչ մեղաց սուրբ կոյս»²⁸:

Պատկերավորության և այլաբանության հարստությամբ Ծննդյան օրերի ութ կանոնների մեջ աչքի է ընկնում ութերորդ օրվա «Լոյս ի լուսոյ» օրհնության երկրորդ մասը:

Բանաստեղծը որպէսզի ցույց տա, թե ինչպէ՞ս և ի՞նչ ձևերով է Փրկիչը մարդկությանը ազատագրել մեղքերից, դիմելով Հիսուսին, գրում է հետևյալ պատկերավոր տողերը.

«Ըզբեզ որ հոգով և հրով մաքրեցեր
զմարդկան աղտելութիւն...

Փրկիչն երևեցաւ զաշխարհս ապրեցոյց ի
պատրանաց թշնամոյն...

Զրով կիզու զմեղս մեր այսօր երևեալ ապրեցոցիչն

Եւ զովացուցանէ զաշխարհս աստուածային ջրովն»²⁹:

Աստվածածնի և Քրիստոսի ծննդյան տոների վերաբերյալ Մ. Խորենացու գրած շարականները բազմաթիվ են և մենք դրանք բոլորը քննության չենք ենթարկել՝ կրկնություններից խուսափելու համար: Կանոններում եղած Օրհնություններից, Մեծացուցեցներից, Տերհերկնիցներից ու Հարցերից շատերը գրեթե կրկնում են իրար՝ բովանդակության, ոճի, պատկերների և մտքի տեսակետից: Դրա համար էլ մենք ընտրել և թղթնության առարկա ենք դարձրել դրանցից այնպիսիները, որոնք որոշ չափով ինքնուրույն են, պատկերավոր ու քնարական:

*
* *

Այժմ անցնենք Տյառնընդատաշի և Վերա-

վոխման տոների ստեղծված շարականների:

Խորենացին Տյառնընդատաշի տոնին նվիրել է 7 շարական, որից երկուսը՝ Օրհնություն, մեկ Հարց, երկուսը՝ Տերհերկնից, մեկ Մեծացուցեց, և մեկ Ծաշու:

Տյառնընդատաշի տոնի կանոնի շարականները նվիրված են Քրիստոսի այցին Երուսաղեմ, Սողոմոնյան տաճարին: Տաճարում Սիմեոն ծերունին, որը սպասում էր Փրկչին և հայտարարում համարձակ: Նա գոհությամբ է լցված դեպի Արարիչը, և ասում է «Արդ, արձակես զճառայս քո, Տէր, խաղաղութամբ»: Տյառնընդատաշի, ինչպէս և մյուս բոլոր տերունական տոների շարականների մեջ ամենագլխավորը Օրհնություններն են, իսկ մնացածները լրացնում ու խորացնում են Օրհնության արտահայտած հիմնական գաղափարները:

Այս կանոնն ունի երկու Օրհնություն. մեկը՝ «Մարմնացեալդ ի կուսէն», իսկ մյուսը՝ «Այսօր ի տաճարն եկիր»: Առաջին Օրհնության մեջ, ըստ Ավետարանի պատումի՝ հեղինակը տալիս է Փրկչի Երուսաղեմ գալու խորհուրդն ու նպատակը: Դրա հետ արտահայտում է միաժամանակ նաև դավանաբանական և աստվածաբանական գաղափարներ.

«Մարմնացեալդ ի կուսէն նախալաւիտեան
Բանդդ,

Այսօր ի տաճարն եկիր կատարել զօրէնս՝
Վասն փրկութեան հեթանոսաց»³⁰:

Մյուս տան մեջ բարեբանվում է Փրկիչը՝ իր համեստության, միաժամանակ մեծության և մարդկությանը նոր կյանք պարգևելու համար.

«Որ յանարուեստ աթոռ նստիս բարեբանեալդ ի հրեշտակաց,

Այսօր ի Սիմեոնի բառնալով ի գիրկս,
Որ ընծայեցես զմեզ ի կեանսդ յախտեցից»³¹:

Ապա վերջին տան մեջ բանաստեղծը խնդրում է Փրկչից, որ Սիմեոն ծերունու բարեխոսությամբ արժանանան հավիտենական կյանքին:

«Որ արձակիչդ ես կապելոց, պարգևատու ամենեցուն,
Այսօր հայցմամբ ծերունոյն արձակեալ և զիս զբազմամեղրս
Ի կապանաց մահու ի կեանսդ յախտեցից»³²:

²⁶ Անդ, էջ 73:

²⁷ Անդ:

²⁸ Անդ:

²⁹ Անդ, էջ 74—75:

³⁰ Անդ, էջ 94:

³¹ Անդ, էջ 94:

³² Անդ, էջ 95:

Մյուս Օրհնության մեջ շոշափվում են դարձյալ նույն գաղափարները՝ տարբեր ձևերով: Միևնույն Օրհնության երկու տները դրանց հետ միաժամանակ Քրիստոսը բնորոշվում է որպես լույս ու լուսավորիչ և «իմանալի արեգակ»:

«Այսօր աշխարհի ցուցեր լույս
Եւ փրկութիւն տիեզերաց...»³³:
Այսօր իմանալի արեգակըն,
Որ ծագեցար տիեզերաց...»³⁴:

Կանոնի մեջ եղած «Օրհներբ գրեզ, որ առաքեցար ի Հօրէ» Հարցը նույնպես կրկնում է Քրիստոսի տաճար գալու դեպքը: Ինչպիսի ձևերով որ Հարցը կրկնում է Օրհնությունների արձարժած մտքերը, նույնպես էլ գործատունը կրկնում է Հարցի շոշափած մտքերը:

«Աթոռ բրուլքեական» Մեծացուցեմ
նվիրված է Սիմեոն ծերունուն:

«Աթոռ բրուլքեական երևեալ այսօր
Սիմեոն,
զԱստուածորդին ի գիրկս իր բարձեալ
մարմնով,
Զոր գորբ երկնից ի բարձունս հանապազ
մեծացուցանեն...»³⁵:

Երկրորդ տունը դրսևորում է օրվա դեպքի ամփոփումը Սիմեոնի մեջ ստաջացած ուրախ տրամադրությունը:

«Հոգովն գոչէր, ցնծայր ալեօքն ծերունիս
ասելով

Սա է թագաւորն անմահ,
Զոր գորբ երկնից ի բարձունս հանապազ
մեծացուցանեն...»³⁶:

Եվ վերջապես ուրախության արցունքներն աչքերին՝ Սիմեոնը Փրկչից խնդրում է.

«Արտասուելով աղերսէր՝
Արձակեա գիս ի խաղաղութիւն,
Անարատ ծնողի քո բարեխօսութեամբ»³⁷:

Կանոնում եղած «Որոյ առեալ հրաման» Ողորմչալի մեջ շարականի հեղինակը երկնից սպասվող շնորհները խնդրում է ստանալ Սիմեոն ծերունու աղոթքներով ու միջնորդությամբ:

«Որոյ առեալ հրաման ի սուրբ հոգւոյն՝
Ոչ տեսանել զմահ մինչև տեսցէ զօծեալն,
Տէր, աղօթիս ծերոյն, ողորմեա»³⁸:

Այդ նույն ոգով է գրված նաև «Զոր փառաբանեն ի բարձունս» Տերհերկնիցը: Այստեղ շարականի գլխավոր միտքն այն է, որ Քրիստոսը մարդկությանը փրկելու համար է մարմնացել և քանի որ այդպես է, ուստի շարականի վերջին տան մեջ բանաստեղծն ասում է.

«Վասն որոյ և մեք ընդ Սիմեոնի գոչեմք,
Որ ի Հօրէ լուսոյ լույս ծագեցար մեզ և
կեանք,
Փառք գալստեանն քո Տէր»³⁹:

*
* *

Աստվածածնի Վերափոխման տոնի միայն ստաջին պատկերն է պատկանում Մ. Խորենացուն, այսինքն միայն ստաջին օրվա շարականները (տոնն ունի երեք օր, կամ «պատկեր»), որոնք հետևյալներն են՝ «Այսօր ծողովեալ ի սրբոց» օրհնությունը, «Որ գնախաւօրն գլանցանս» Հարցը՝ իր գործատունով, «Խորանայրկ կախարանման» Մեծացուցեմ, «Որ ունիս իշխանութիւն մահու և կեանց» Ողորմչան և «Անակիզբն Աստուած» Տերհերկնիցը. ընդամենը՝ հինգ շարական: Այստեղ էլ տոնի օրվա բոլոր շարականների ողորդությունն ու մոտիվները որոշողը օրհնությունն է: Տիրամայրը վախճանվել է, որի թաղման ու երկինք վերափոխման հանդիսավոր դեպքի ամփոփում հավաքվել են ստաջալներն ու իմաստուն կույսերը, որոնք

«Այսօր ծողովեալ սրբոցն ի միասին,
Երանելի առաքեալքն և սուրբ կուսանքն՝
Զահագգեստութ պայծառացեալք լույսա-

նէին,
Զլսպտերս իրեանց և միաձայնեալ
ասէին՝

Օրհնեալ ես՝ ամենօրհնեալդ ի կանայս»⁴⁰:

Ապա շարականագիրը նկարագրում է, որ երբ կույսի մարմինը մոտեցնում են գերեզմանի դռանը, բոլոր ներկաները հուզմունքով սպասում էին Փրկչին:

«Այսօր դնելով սուրբ կույսն առ դրանն գերեզմանին,
Սպասէին և ակն ունէին Տեսուն, իսկ ինքնին գոլով,
Գեր ի վերոյ տեսեալ զԱրարիչն եկեալ
բազում հրեշտակօք,

Եւ անցա միաձայնեալ ասէին՝
Օրհնեալ ես՝ ամենօրհնեալդ ի կանայս»⁴¹:

Սակայն, ըստ շարականի Մարիամ Աստ-

³³ Անդ, էջ 96:

³⁴ Անդ, էջ 96:

³⁵ Անդ, էջ 98:

³⁶ Անդ:

³⁷ Անդ:

³⁸ Անդ:

³⁹ Անդ, էջ 99:

⁴⁰ Անդ, էջ 617—618:

⁴¹ Անդ, էջ 618:

վածածնի թաղումը երկրում չի կաշանում: Երկնաքնակները Քրիստոսի հետ իջնում են երկիրը, հավաքվում Տիրամոր մարմնի շուրջը, երգում պատշաճ երգեր ու փառաբանում, ապա քիչ հեռու տեղի է ունենում հրաշքը:

«Այսօր տեսեալ գտորք կոյսըն թոռցեալ յօդս, Եւ ամպեղէն կառօքն ի վեր համբարձեալ յերկինս, Մտանելով յերկնային խորանսն ընդ իմաստուն կուսանսն, Եւ լոցա միաձայնեալ ասէին՝ Օրհնեալ ես՝ ամենօրհնեալդ ի կանայս»⁴²:

Երկնային ճամփեքով, ամպերի վրայով թռչելով, հրեշտակների բազմաթիվ հրեղեն խումբը Տիրամոր մարմինը հասցնում է երկնի ամենավերին շերտերը:

«Յօթնաստեղեան խորանսն»⁴³:

Հարցի առաջին տունը հատկացված է Աստվածածնին, որն իր երկունքով ու ծննդյամբ լուծել է նախամոր (Եվայի) կատարած հանցանքը: Ահա այս նպատակով էլ մարդացել է Փրկիչը:

«Որ զնախամորն զյանցանս երկանցն երարձ,

Եւ գորդիդ քո միածին մարմնով ծնաւ...»⁴⁴: Ահա դրա համար էլ հատկապես մեծարվում է կոյսը, այդպես և նրա մարմինը տեղափոխում են երկինք:

«Այսօր առ ի մենջ ի վերին գօրսն փոխեցեր,

Զնախաստեղծին ծնունդն, զոր միշտ ունիմք բարեխօս...»⁴⁵:

Հարցի երկրորդ տունը վերաբերում է Հիսուսին:

«Որ Էակիցդ ես Հօր և սուրբ հոգւոյն, Մարմնանալ ի յանձն առեր ի սրբոյ կուսէն,

Այսօր փոխադրեալ դասեցեր յերկնային խորանսն

Զքոյին ծնողն, զոր միշտ ունիմք բարեխօս...»⁴⁶:

Վերջին տունը նվիրված է ս. Հոգուն:

«Որ յամենայնի ես լցուցիչ, բարեխնամ սուրբ հոգի,

Այսօր պարգևօք հանգուցեր յանպատում ի կեանս՝

Զկուսութեանց մայրն, զոր միշտ ունիմք բարեխօս...»⁴⁷:

Հարցի գործատան մեջ էլ, ինչպես բոլոր Հարցերում, չի շոշափվում Բաբելոնի «երից մանկանց» խնդիրը: Ամբողջ գործատունը նույնպես վերաբերում է Տիրամոր վերափոխմանը և փառաբանությանը:

«Բարձր արարէք զծնող... բանին միշտ կոյսն...

Զբարեբանեալդ անդադար միշտ ի վերին գօրաց...

Զվերափոխեալդ ի դասս առաքելոց և մարգարէից...»⁴⁸:

Կանոնի «Խորանայարկ կամարանման» Մեծացուցեի մեջ արդեն մեծարվում է Տիրամայրը:

«Որ ունիս իշխանութիւն» Ողորմչայի մեջ բանաստեղծը ակնարկում է Քրիստոսի հալածությունը և Տիրամորը:

«Տօնելով գլիշատակ կուսի Աստուածորդ-ւոյ մօր,

Հրճուին հրեշտակք ի յերկինս և ցնձան, Դասք առաքելոց և մարգարէից ընդ կուսական տօնս»:

Կանոնի վերջին շարականը «Անսկիզբն Աստուած» Տերհերկնիցն է, որը մի հատուկ փառաբանություն է՝ ձոնված ամենասուրբ Երրորդությանը:

Հրեղեն կառքերով Տիրամոր մարմինը տեղափոխվում է մարդկային բնության համար անհասանելի երկինքը: Այստեղ Տիրամայրը որակվում է «մարգարտատեսիլ», «ծիրանագգեստ», «հրաշափառագոյն», «համատարած լոյս» և այլ մակդիրներով:

Մ. Խորենացու գրած մի քանի տասնյակ տարբեր բնույթի շարականները իրենց էության մեջ ու արվեստով բնորոշ են նրանով, որ սրանց մեծ մասի նյութը վերցված է Նոր Կտակարանից, որի պարզ դրվագներն աչտեղ վերածվել են նույնպես պարզ հոգևոր երգերի: Միևնույն կանոնի գրեթե բոլոր շարականներում գլխավոր գաղափարը հաճախ է կրկնվում տարբեր խոսքերով, որը որոշ չափով թուլացնում է դրանց արվեստը, Տյառնընդատաշի և Վերափոխման կանոնները հանգիստ, զուսպ նկարագիր ունեն, իսկ Ավետյաց և Ծննդյան կանոնները համակված են ջերմ, վարակող զգացմունքներով ու խորը քնարականությամբ: Խորենացու շարականների արժեքն ու տեղը շատ բարձր են մեր հոգևոր երգերի մեջ: Այդ քնարական ու ջերմ շնչով գրված երգերը մեր հոգևոր քնարերգության գոհարներն են:

⁴² Անդ, էջ 618:

⁴³ Անդ, էջ 618:

⁴⁴ Անդ, էջ 620:

⁴⁵ Անդ:

⁴⁶ Անդ:

⁴⁷ Անդ, էջ 621:

⁴⁸ Անդ: